

Ярослав Матвісів, викладач кафедри

*декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка*

ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті аналізуються підходи до побудови змісту та завдань економічного виховання українського шкільництва. Акцентовується увага на необхідності економізації викладання трудового навчання.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. У Законі України “Про освіту” відзначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору [1]. У цьому контексті особливого значення набуває проблема економічного виховання молоді. Її актуальність зумовлена зростаючими темпами економічних перетворень, насиченням вітчизняної економіки тими інституціями, без яких неможливо увітати сучасне ринкове суспільство.

Обґрунтування основних економічних поглядів та переконань, необхідних для засвоєння школярами, висвітлено в роботах П. Агутова, Ю. Васильєва, П. Костенкова. Більш поглибленим дослідженням стосовно економічного виховання учнівської молоді присвячені роботи М. Мойсеюк, В. Розова, І. Сасової, Б. Шем’якіна, А. Аменда, І. Смолюка, А. Нісімчука, О. Собчук, Н. Барило та ін., в яких порушено актуальні проблеми формування економічного мислення і свідомості школярів. Питання управлінського аспекту економічного виховання учнів висвітлені в роботах О. Шпака, О. Падалки, О. Кравчук. Окремі сторони процесу економічної освіти та виховання школярів, підготовки їх до підприємницької діяльності окреслено у працях В. Дрижака, О. Тополь, М. Вачевського, Р. Пустовійта.

Проблема економічної освіти і виховання впродовж останніх десятиліть досліджується в філософському, соціологічному, економічному, психологічному і педагогічному аспектах. У 70-х – 80-х роках ХХ ст., педагогами-дослідниками виконано значний обсяг робіт з виявлення та розробки складових частин процесу економічного виховання школярів. Більшість авторів, беручи за

вихідний момент економічну діяльність, мету економічного виховання вбачали у підготовці молоді до цієї діяльності, до її активної участі в економічному житті суспільства. Звідси випливають й основні завдання економічного виховання: формування усвідомленої необхідності трудової спрямованості у пошуку шляхів задоволення потреб; набуття умінь та навичок економічного аналізу; оволодіння основами наукової організації праці; виховання відповідних якостей тощо.

Дослідниками процесу економічного виховання було виділено основні напрями його реалізації: координація внутрішкільного планування; встановлення системи педагогічних дій, спрямованих на набуття учнями економічних знань; формування у них економічних якостей; впровадження у школах режиму дотримання економії; економічна освіта і виховання у процесі суспільно корисної продуктивної праці, у ході трудового навчання, в позакласній і позашкільній роботі та в сім’ї.

У педагогічних дослідженнях паралельно з розробкою змісту проводився пошук форм та методів економічного виховання школярів. Окремі дослідники намагалися розглянути використання загальних форм та методів навчання і виховання школярів у процесі формування економічних знань, умінь та навичок, одночасно виділяючи при цьому специфічні засоби: економічні розрахунки, засоби економії і т. ін. Інші автори, зосереджуючи свою увагу на вивченні окремих питань економічного виховання, проводили пошук форм та методів на основі аналізу економічної діяльності школярів. Ці дослідники виділили основні фактори, які безпосередньо впливають на ефективність економічного виховання школярів: однакові матеріальні умови та можливості для всебічного розвитку дітей; впровадження елементів наукової організації праці вчителів; створення режиму

ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

економії у школі; зміцнення зв'язків школи, сім'ї та громадськості щодо проблем економічного виховання; удосконалення економічної та методичної підготовки вчителів тощо.

Мета статті полягає в аналізі та проектному баченні взаємозв'язків та взаємовпливів основних складових економічної культури особистості на формування її світоглядних цінностей.

Виклад основного матеріалу. Перед тим, як детальніше зупинитись на висвітленні проблеми економічного виховання школярів на уроках трудового навчання, коротко охарактеризуємо поняття "економічна культура", оскільки воно займає центральне місце у змістовому висвітленні теми.

Поняття "економічна культура" має яскраво виражений інтегральний характер. Воно об'єднує у собі множину елементів, починаючи з простих (культура виробничих умов, культура трудового процесу) і завершуючи складними, пов'язаними з вищими формами духовного і морального розвитку людини. Це поняття містить і найголовніші, життєво важливі цінності: характерологічні, емоційно-вольові, інтелектуальні, естетичні, фізичні тощо. Безперечно, зазначений поділ культури носить умовний характер, оскільки в дійсності всі його складові нерозривно взаємопов'язані й об'єднані в єдиний функціонуючий організм.

Одним з провідних методологічних принципів підходу до розв'язання проблеми формування економічної культури особистості є принцип діалектичної побудови системи виховних впливів на особистість. Суть методики реалізації такого підходу полягає у тому, що вивчення особистості повинно включати не лише виявлення умов для розвитку соціально значущих мотивів і потреб в економічних знаннях, уміннях і навичках, але й проектувати (прогнозувати) поетапне просування до досягнення мети, оволодіння належним рівнем сформованості економічної культури.

Економічну культуру ми розглядаємо як системну якість, яка містить знання та вміння у сфері економіки, високий рівень сформованих морально-ціннісних орієнтацій, культури міжособистісних стосунків та норм поведінки (рис. 1).

У запропонованій нами структурі економічної культури, систему морально-ціннісних орієнтацій розглядаємо як регулятор людської життєдіяльності, який відображає у своїй структурній організації та змісті особливості об'єктивної дійсності, що охоплює і зовнішній для людини світ, і саму людину в усіх її проявах та об'єктивних характеристиках. В основі структури

цінностей лежать не генетично ранні задатки фізіологічного характеру, а генетично пізні утворення, які, будучи "вторинними" в генетичному плані, є "первинними" у структурному, оскільки "... людина існує, розвивається, формується у взаємодії із середовищем та іншими людьми. Завдяки цій взаємодії, вродженим здібностям і власній активності вона стає особистістю" [6].

Безпосередня практична діяльність людини виконує не лише властиву їй перетворювальну функцію щодо навколишнього світу; в цій діяльності здійснюються певні інтеграційні процеси й у сфері її психічного розвитку. Зв'язуючись в єдиний цілеспрямований життєвий потік, вони синтезують початково розрізнені особистісні цінності у чітку систему, формують цілісність особистості.

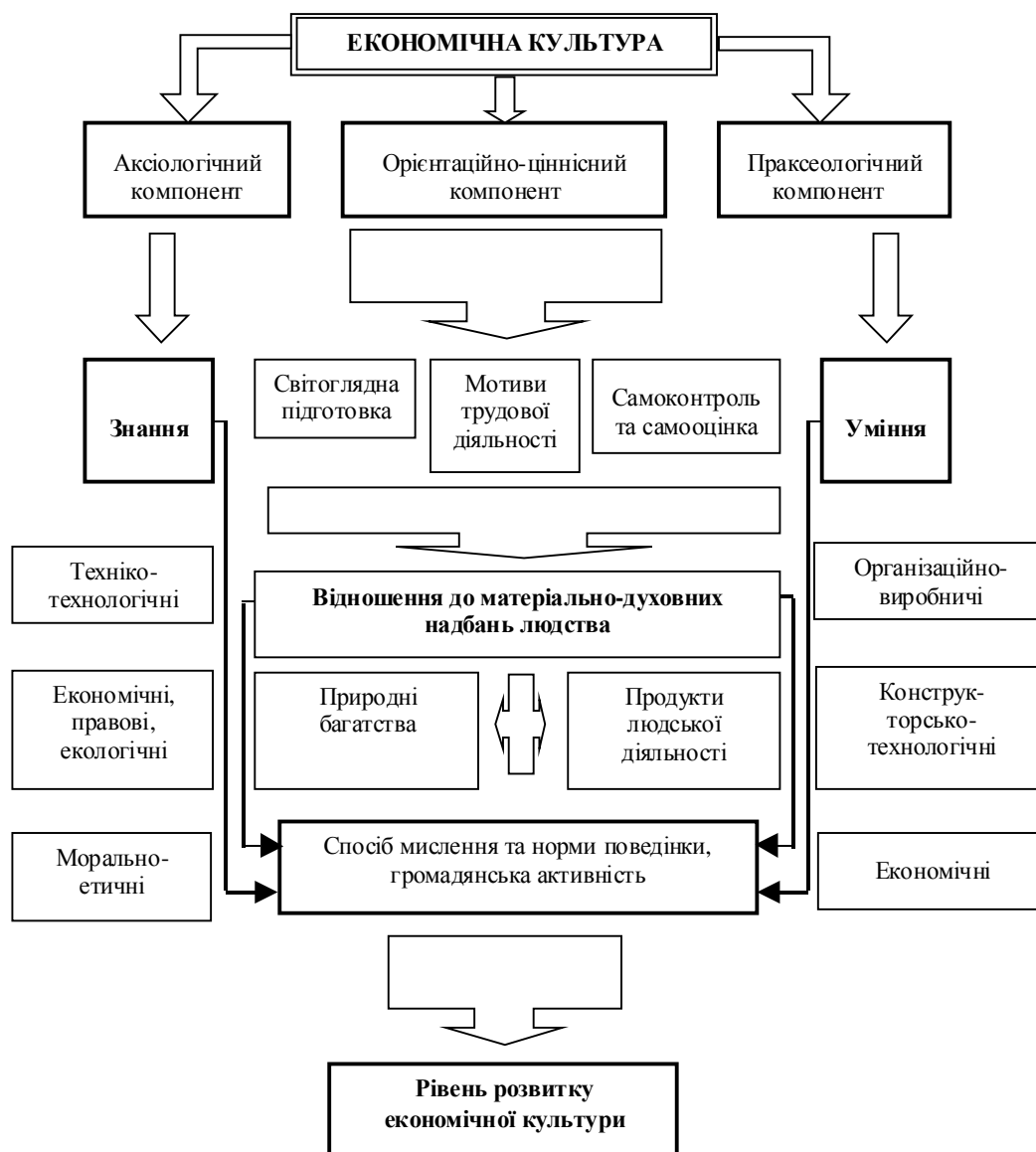
Зауважимо, що економічну культуру особистості школяра ми розглядаємо як категорію, яка постійно перебуває в стані саморозвитку і самовдосконалення, оскільки учень, споживаючи цінності культури, у процесі свого розвитку піднімається на новий, вищий ступінь оволодіння основами економічного мислення.

За всієї багатогранності змісту, кожен урок трудового навчання сприяє розв'язанню ряду педагогічних задач. Функціонально їх можна поділити на три групи – освітні, виховні та практичні.

Розв'язання завдань першої групи полягає у тому, щоб ознайомити підлітків, у доступній їм розумінню формі, зі значенням техніки в житті людини, з основними напрямками науково-технічного прогресу, з провідними, для конкретного економічного району, галузями промислового та сільськогосподарського виробництва, на конкретних прикладах розкрити значення науки, її законів та закономірностей як фундаменту сучасного економічного розвитку. Учні ознайомлюють з основними масовими професіями, організацією та культурою праці, методами роботи новаторів, раціоналізаторів, винахідників, можливими шляхами підвищення продуктивності праці та ефективності виробництва. Окрім цього, у процесі пошуково-практичної діяльності в учнів інтенсивно розвивається аналітичний спосіб мислення.

До завдань другої групи можна віднести виховання у дітей та підлітків поваги до людей праці, бажання зробити посильний внесок у розбудову української держави. Участь у творчій діяльності сприяє розвитку патріотичних почуттів, гордості за вклад вітчизняних учених та

ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Рис. 1. Склад та структура економічної культури особистості та передумови її формування

винахідників у світову науку, техніку і культуру. Вона служить ефективним засобом удосконалення моральних якостей особистості, формування її національної самосвідомості.

Вагомим результатом пошукової діяльності є вироблення в учнів уміння користуватись бібліографічними довідниками, каталогами, реферативними журналами, читати технічну документацію.

Необхідність практичних знань з економіки очевидна, оскільки людина живе в економічному середовищі й завжди свою діяльність підпорядковує економічним інтересам. Саме вони лежать в основі підприємливості, сприяють

виробленню готовності до самостійного прийняття рішень, дають можливість відкрити власну справу. Опанувати економічні знання, виробити певні економічні уміння можна лише за умови їх практичного використання в тих чи інших виробничих ситуаціях.

На основі аналізу діючих програм з трудового навчання є всі підстави стверджувати, що уроки трудового навчання мають широкі можливості для формування у школярів економічного мислення, уявлень про економічні закономірності розвитку суспільства, засвоєння основних економічних положень (наприклад, економії часу, ресурсів, енергії тощо).

ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У цьому контексті нами розроблено економічний аспект змісту політехнічних знань, передбачених навчальною програмою з обслуговуючої праці для учнів 5 – 9 класів (див. табл. 1).

усіма верствами населення. Назвіть газети, в яких це оголошення буде мати найбільший успіх. Чому?

Завдання 2. У чому різниця радіо - і телевізійної реклами? Обґрунтуйте свою точку зору.

Таблиця 1

№ п/п	Тема	Економічний аспект політехнічних знань
1	Матеріалознавство	Економічні аспекти технологічного процесу виготовлення пряжі, ниток, тканини: способи підвищення продуктивності праці, зменшення собівартості продукції та підвищення її конкурентоспроможності. Вдосконалювання знарядь праці як історична необхідність. Модернізація виробництва. Вплив механізації та автоматизації виробництва на продуктивність праці.
2	Робота на швейній машині	Засоби виробництва. Знаряддя праці. Вдосконалювання знарядь праці як історична необхідність. Економічна ефективність механізації та автоматизації виробництва. Вплив організації робочого місця на ефективність праці. Продуктивність праці та способи її підвищення. Пристрої та пристосування як засіб підвищення продуктивності праці, економії ресурсів, часу та сил. Економія електроенергії. Правила експлуатації швейних машин. Догляд. Ремонт.
3	Розкрій швейних виробів	Дотримання технологічної послідовності розкрою як передумова якісного виконання роботи. Економія матеріалів. Безвідходне виробництво.
4	Пошиття швейних виробів	Самостійне пошиття одягу як спосіб заощадження сімейного бюджету. Нормування праці. Рациональне витрачання часу та сил у процесі пошиття одягу. Спеціалізація. Економічне значення планування робіт та організації праці. Основні шляхи підвищення продуктивності праці. Визначення собівартості продукції, норм часу. Заробітна плата. Форми оплати праці. Якість виробів та їх відповідність технологічним, економічним, експлуатаційним і естетичним вимогам.
5	Догляд за одягом	Значення своєчасного догляду в подовженні терміну носіння одяжі. “Друге життя” зношеного чи застарілого одягу.
6	Кулінарія	Рациональне харчування. Вартість страв. Правильне зберігання продуктів та їх рациональне використання. Економічне значення тривалого зберігання продуктів харчування. Економічна ефективність вдосконалення технологічного процесу обробки та приготування їжі. Шляхи зменшення витрат часу на приготування їжі. Техніко-технологічні показники побутової техніки призначеної для приготування їжі.
7	Електротехнічні роботи	Економія електроенергії. Техніко-економічні показники електроприладів. Дотримання правил експлуатації електроприладів. Шляхи зменшення витрат енергії. Рациональна організація освітлення у квартирі.

Нами розроблено практичні завдання, систематичне й цілеспрямоване використання яких на уроках трудового навчання, дасть можливість виробити у школярів навички спілкування, налаштувати їх на творчість. Ці завдання сприятимуть розвитку управлінських навичок, умінню порівнювати, аналізувати, виробляти комплекс особистісних якостей активного члена суспільства ринкових відносин. Нижче наведено приклади практичних завдань:

1) завдання на проведення маркетингових досліджень

Завдання 1. Складіть, для газети текст оголошення про продаж певного споживчого товару, який широко використовується практично

2) завдання на проведення елементарних економічних розрахунків

Завдання 1. Обчисліть вартість електроенергії, яку споживає електрична швейна машинка за семигодинний робочий день, якщо потужність її електродвигуна становить 0,09 кВт.

Завдання 2. На пошиття наволочки на машині 2М кл. ПМЗ учениця витрачає 40 хв., на цю ж роботу на електричній швейній машині вона витрачає 32 хв. Наскільки продуктивність праці за другою машинкою є вищою, ніж під час використання другої машини?

Завдання 3. Запишіть меню сімейного сніданку. Підрахуйте, скільки приблизно коштує сніданок на сім'ю і на одну людину.

ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

3) завдання на планування організаційно-технічних заходів

Завдання 1. Відомо, що планування роботи значно економить час на її виконання. Запропонуйте найбільш раціональну послідовність пошиття наволочки (фартуха, спідниці, плечового виробу тощо).

4) завдання на проведення аналізу технологічного процесу та вироблення рекомендацій щодо його покращення

Завдання 1. Господиня витрачає 2 год. на приготування їжі. Запропонуйте шляхи зменшення витрат часу, вивільнивши його на інші домашні справи.

Завдання 2. Запропонуйте фасон фартуха, витрати часу на пошиття якого будуть якнайменшими. Правильність виконання завдання перевірте експериментально.

5) завдання на ефективне використання ресурсів, економії сировини

Завдання 1. Використовуючи шаблон, виконайте найраціональніший розкрій матеріалу.

Завдання 2. Запропонуйте шляхи ефективного використання відходів тканин, отриманих при розкроюванні.

Завдання 3. Обґрунтуйте кожен із запропонованих шляхів підвищення продуктивності праці: а) використання пристосувань; б) правильна організація робочого місця; в) збільшення зарплати працівникам; г) подовження робочого дня; ґ) автоматизація та механізація процесу виробництва; д) зміна керівництва; е) спеціалізація праці; є) моральне стимулювання.

Практична спрямованість завдань дає змогу учням чіткіше усвідомити сутність економічних понять та категорій, які вони засвоїли у процесі вивчення навчального предмету. Їх розв'язання на уроках трудового навчання вироблятиме у школярів необхідність всебічного економічного аналізу й розрахунку факторів виробництва, що в цілому позитивно позначиться на вихованні рис, притаманних підприємцю.

Зі сказаного впливають основні завдання економічного виховання на уроках трудового навчання. Це, насамперед:

- ознайомлення учнів із закономірностями ринкової економіки, структурною перебудовою виробництва, підвищенням його ефективності, вдосконаленням виробничих відносин, системи та методів управління;

- формування здатності до економічного мислення, творчого пошуку шляхів підвищення продуктивності праці, вміння швидко оволодівати новими методами та прийомами праці;

- виховання почуття і рис господарника, що

працює з віддачею, бережливо ставиться до результатів праці, уміє ефективно розпоряджатися заробленими коштами.

Зміст економічного виховання на уроках трудового навчання повинен розкривати такі ідеї:

- економіка розвивається на базі сучасної науки і техніки; вона має бути рентабельною та ефективною;

- учасник економічної сфери життя повинен осмислювати свою діяльність у масштабах конкретного виробництва, бути не просто виконавцем, а діловим раціоналізатором, працювати творчо;

- працівник виробництва сумлінно ставиться до праці, дотримується трудової, технологічної та планової дисципліни;

- на виробництві дотримуються наукової організації праці, яка визначає розстановку сил, задає певний режим і ритм роботи, забезпечує технологічну послідовність операцій і якість кінцевого результату;

- продукт праці, що не відповідає естетичним смакам споживача, не користується попитом, завдає шкоди виробництву й економіці в цілому;

- кожен працівник прагне вносити зміни у свою виробничу діяльність, планує підвищення своєї кваліфікації.

Висвітлення економічного аспекту проблеми, поставленої перед учнями, не лише урізноманітнить навчально-трудова діяльність школярів, але й стане запорукою самостійного пошуку необхідної інформації (технологічної, патентної, екологічної тощо), її творчого переосмислення та критичного оцінювання. Окрім здатності приймати виважені рішення, у школярів сформується досвід колективної роботи, з'явиться нове бачення застосуванню відомих раніше фактів і явищ, розвинесться здатність поєднувати технічні знання з їх правовим регламентуванням. Учні привчаться визначати предмет свого пошуку, пов'язаного з розв'язанням поставленого завдання, самостійно отримувати результат та перевіряти його достовірність.

Висновки. Таким чином, упровадження економічного аспекту на уроках трудового навчання створить передумови для свідомого засвоєння знань, дасть змогу ефективніше розвивати й використовувати особисті потенційні можливості, позитивно впливатиме на формування світоглядних цінностей учнівської молоді.

1. Закон України "Про освіту". – К., 1991.

2. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси. – Львів: Львівський обласний науково-методичний

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПРАЦІ

інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г.Ващенка. – 1996. – 238 с.

3. Экономическое образование и воспитание учащихся /Н.И.Горлач, И.Ф.Прокопенко, В.К.Розов и др. / Под ред. Н.И.Горлача. – К.: Рад. школа, 1989. – 336 с.

4. Клепач Н.Я., Попов В.Д., Эпштейн Л.Е. Экономическое воспитание масс: организация и эффективность. – М.: Экономика, 1979.

5. Нисимчук А.С. Экономическое образование школьников. – М.: Просвещение, 1991. – 160 с.

6. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. – К.: Абрис, 1997. – С. 142.

7. Слепухов М. Сумнівні аксіоми радянської педагогіки //Шлях освіти. – 1999. – №9. – С. 15 – 16.

8. Шпак О.Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти. – К.: Четверта хвиля, 2000. – 351 с.

Лариса Білик, старший вчитель трудового навчання,
вчитель вищої категорії Дрогобицької ЗОШ № 17

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПРАЦІ

У статті досліджуються напрямки національно-патріотичного, естетичного, трудового виховання та проблеми творчого розвитку школярів на уроках обслуговуючої праці.

Постановка проблеми. Завданням національного виховання є не тільки передавання дітям того, що створене поколіннями нашого народу, але також залучення їх до процесу творення, удосконалення, розвитку тих цінностей, які вони засвоюють. Процесом національного самовдосконалення є участь дитини в збагаченні національних вартостей, у розвитку духовних і культурних надбань. Творення та удосконалення нації сприяє становленню у людини специфічно-національних рис і вдач.

Виховання як складова культури, буття та етносу спиралося на багатий досвід, який наші пращури виробили впродовж кількох епох, удосконалюючи форми, засоби, ідеї й методи виховного впливу на підростаюче покоління. Національне виховання – це виховання дітей на культурно-історичному досвіді свого народу, його духовності, мудрості, традиціях.

Аналіз досягнень з проблеми. Напрямок національно-патріотичного, естетичного, трудового виховання та проблеми творчого розвитку особистості розробляють у своїх працях С.Павх, Н.Кузан, Г.Мельник, Ю.Белова, Л.Оршанський, Л.Савка, М.Мамус, Т.Кравченко, Ю.Коломієць та ін. У них значне місце відведено вивченню індивідуальних особливостей учнів та формуванню на цій основі їх нахилів і здібностей.

Мета статті – розкрити напрямки і умови для національного виховання школярів на уроках обслуговуючої праці.

Основний матеріал дослідження. Великий

потенціал для національного виховання особистості містять у собі уроки обслуговуючої праці. Метою і завданням цих уроків є не тільки дати дівчаткам знання з кулінарії, рукоділля, швейної справи, але й допомогти їм розкрити свої можливості. Виховання української дівчини як майбутньої матері й Берегині роду повинно бути спрямоване на розвиток особистості, таланту, фізичних і духовних здібностей. Зацікавленість дітей у звичаях, традиціях, обрядах зростає з уроку в урок, із року в рік [1].

Вивчаючи з дітьми розділ “Культура харчування”, знайомлю своїх учениць із особливостями української національної кухні. На практичних заняттях із кулінарії проявляються естетичні та художні смаки учениць, які прикладають максимум зусиль при приготуванні та оформленні страв. Вивчаючи особливості регіональної кухні, учениці записують рецепти страв, які готують у їхніх сім'ях із покоління в покоління. Цікавими є розповіді дівчат про обрядові страви, сімейні традиції, адже саме в сім'ї передається ставлення до національних вартостей, панує національний дух. Народна обрядова їжа – святкова, ритуальна або церемоніальна – не лише засіб задоволення життєвої потреби людини, а й важлива форма соціального спілкування, традиційна суспільна цінність, що несе в собі символічне навантаження.

Адже не можна собі уявити Святвечір без кути та узвару, Великодня – без паски, українського весілля – без короваю. А який святковий стіл